

milat tan a gust aquelles menges, que ja li semblen sang de la seva sang» (Feliu Elias = JSacs, *Els dos Pere Coromines*, en «La Publicitat», 25-v-1930).

No és mot peculiar de Bna.: en la forma *xiéllis* l'he sentit molt també en el Maresme, Girona, Empordà, des de jove; *AlcM* l'assenyala a quasi tot el cat. or., i *xefla* també a gran part; d'altra banda Bladé porta *xefles*, de la Rib. de l'Ebre (*Benissanet*, 91); i CPol, a l'Alt Pallars, «*xefla*: potaje con judías, col, patata, fideos etc., muy espeso» (*Vall d'Aneu*, 28); això mateix segons *AlcM* a Tremp i Lleida, i «barreja de coses de menjar etc.» en el Cardener.

És lògic que hi hagi relació de tots ells (com és evident en *xafis*) amb *xafardada*, que no sols figura en Belv. i Lab., sinó en el *DAG*. (amb l'aval d'un vell barceloní bon observador); i *AlcM* en dona cita de RCasellas; el *DAG*. hi afegeix encara *xafardana*. L'he posat (a *SAFAREIG*) en relació amb *xafarder*, -*deria*; i sense negar que hi ha entre ells relació més o menys gran, encara és més segur que n'hi ha amb el verb *xafar* i els seus derivats; en tot cas el mot que estudiem ara no és connectable amb *safareig*, sí que ho és *xafarder*, i en *xafardada* hi pot haver confluència, però almenys és segur que va amb *xafar*, alhora o únicament. Semànticament la derivació de *xafar* s'explica ben naturalment de la manera explicada dalt: i la definició del mot a la Vall d'Aneu, el Cardener i tot el català occidental, ho torna palès. Morfològicament hi hauria una explicació simple prenent *xafi's* com a imperatiu, a manera de precepte de llibre o mestre de cuina: prengui's tant de fideus, pèsols, patates, col, i aixafis's amb brou fins a tornar-ho ben espès.

El pas de *xaf-* a *xef-* podria originar-se per una de les nombroses heteroclisis, del tipus de *assaja/enseja*, *nada/neda*, *traure/treure*, *saber/sebre*, *endenya/en-danya*, *afalaga/afalega*, *vaga/VEGA*, *espanya/espanya* etc.; bé que un **xefa* per *xafa* de *XAFAR* no deu estar documentat, però fins podríem admetre que tot i no havent-se dit, s'hagués tingut una obscura idea que *xafardada* era un mot en *xe-* (pron. *ʃə*- igual que *xa-*), i això potser ja bastava perquè algú (en mots d'aquest compartiment tan familiar) es posés a dir *xefis* etc.

És probable, però, que hi ajudés la influència de *xef* 'cap de cuina': el comandant en tals ofensives pantagruèliques; i notem encara que el *TdF* ens assabenta que en ll. d'oc no sols es diu *chèfe*, *chef*, sinó també «*chèfis*, plural gascon de *chef*»; ara bé tots sabem com els francesos —i per damunt de tot, els del Midi— han estat sempre els grans cocos de molts restaurants, ateneus i cases riques de Bna., Figueres etc. (remeto al *Mussiu Louis* que pinta EmVilanova en *Esc. Barcelonines*, 168, fent-li parlar un pintoresc *XAMPURRAT*). Si més no, aquesta influència consolidaria el canvi de *xaf-* en *xef-*, per més que tingués alhora arrels morfològiques.

Puix que en la *xefla* pallaressa hi intervenen mongetes, pèsols, col etc., un parlant imaginatiu pogué pensar en les *xufles* i *trufles*=*trufes*; i néixer així la *fl*. D'altra banda pogué intervenir *manefla* (cf. *COQUI* 'manefla', de *COQUUS*: en efecte *AlcM* addueix, de

Reus, *xefla-manefla* 'persona poc formal', i de Reus cita el *DAG*. *xeflis* amb el sentit de «broma». Encara s'hi pogueren ficar dos mots més: l'arabisme *xefla* val. 'cina de tall dels corretgers' (que hem explicat a *XA-FAROT*); i maestr. *xefla* 'polpa de la galta', on han vingut a confluir els dos tipus sinònims fr. *gifle* que significà 'galta', des del S. XIII fins al XVII (Bloch), avui encara *joufflu* 'galtut', i el tipus *mosfle/mosflet* 'galta grossa' que hem estudiat a MOFA (v, 722b22, 4, 24, 722a49, 56).

CPT.: *Xefla-manefla*, supra.

+*Xegarrar* 'fer cigarros' a Eivissa, segons Tomàs Forteza, *Gram. Catalana*, p. 136, nota f, i *xegarro* mall. (*DAG*): en relació amb *cegarra* 'cigala' (Lleida i Capcir), vol. II, 695a9-11, mot amb el qual fou idèntic *xegarro* (ibid., nota 3) *Xeic*, V. *xic* -*Xein*, V. *xen Xeire*, V. *xaira*

XEIX, el nom més pròpiament català de la lletra x. □ 1.ª doc.: c. 1390.

És el nom català de sempre, que ja anomenava així Ll. d'Aversó en el *Torcimany*, tot afegint que també es deia «*echs*», però era «nom impropï» (vol. I, p. 36). És sabut que avui també es diu *ics* (de cap manera *equis*, castellanisme inadmissible), tot mantenint, però, l'ús del nom *xeix*. És recomanable (com ho fan molts), almenys des de princ. del nostre segle, reservar el nom *ics* per als casos en què sona *ks* (o *gz*) —com *èxit*, *examen*, *exercir*, *complex* etc.—, i fora d'aquest cas dir-ne sempre *xeix*.

Hi ha força testimonis del manteniment d'aquesta denominació a través dels segles: és, p. ex., la que ensenyava Baldiri Reixach en la seva venerable *Instrucció per l'ensenyança de minyons*, a. 1749. El poeta Pau Estorch, que era d'Olot, l'any 1851, parla dels catalans «senzills», «que diuen *xeix* i no *equis*, / tot conservant l'ús antich, / que al alba anomenan dia, / lluna al astre de la nit, / als dons de Ceres pa o coca ---» (Elias de Molins, *Dicc. de Escr. Cat.* I, 562a). El Lab. porta la frase comparada «*estar xeix*, fr. fam. estar borratxo», perquè encreuant les cames quan camina imita la figura de la lletra. Del *DAG*, les frases fetes «ets un ximple amb *xeix*» (asseveració emfàtica); «*xeix*, y grega, zeta: pel cul entra la lletra», precepte en què s'escudaven els mestres peguissers; i *L'any xeix* 'mai', expressió de la qual cità exs. fraseològics Barnils (*RFE* IV, 283; *BDC* VII, 90), reproduïts en *AlcM*.

En portuguès tenim un resultat quasi igual dels fets lingüístics, que són paral·lels entre les dues llengües: com que allà també la *x* sona *ʃ* (*deixar*, *trouxe*, *xareta*, *xarope*, *xadrez* etc.), la lletra té allà el nom *xis*, però pron. *ʃis*, i documentat des d'antic (cites de J. da Silva Correia, *RLus*. xxx, 110-112, 128).

DERIV.: *Santa Xeixa*. *Xeixegar* (*xexegar*) «pronunciar (bé o no) lo *xeix*», Aversó (*l. c.*).

CPT.: *Fer xeixec* 'cometre una imprudència o indiscreció' mall. (*AlcM*), deu resultar de *fer xeix ecs*, o sigui pronunciar *xeix* quan s'havia de pronunciar 'ics' (antigament dit *ecs*, com hem vist): dir p. ex. *exordi*